География

Дуниянға умумий обзор. МДҺ әллири

Умумий билим беридиған мәктәпләрниң
тәбиий-математикилиқ йөнилишидики
10-синиплири үчүн дәрислик

Толуқтурулуп, қайта ишләнгән иккинчи нәшри

*Қазақстан Жумһурийити Билим вә
пән министрлиги тәстиқлигән*

Алмута "Мектеп" 2010

УДК 373.167.1(075.3)
ББК 26.8я72
Г43

Муәллиплири:
Ә. Бейсенова, К. Каймулдинова, С. Әбилмәжинова,
Қ. Баймурзаев, Ж. Достай

География п. д., профессор *А. Медевниң* умумий тәһрирлигидә

Ә. Бейсенова — муқәддимә, 1, 3–5, 6, 20-мавзуларни; *Қ. Каймулдинова* — 8, 10–12, 15, 17–19, 21-мавзуларни; *С. Әбилмәжинова* — 2, 7, 13, 14—17, 22-мавзуларни; *Қ. Баймурзаев* — §54-ни; *Ж. Достай* — 9-мавзуни язған

Тәрҗиман *М. Абдрахманов*

Georg-Eckert-Institut
für internationale
Schulbuchforschung
Braunschweig
- Bibliothek -
2012/4082

Шәртлик бәлгүләр:

* — мурәккәплә штүрүлгән тапшуруқлар

— интернет системиси билән ишләшкә беғишланған тапшуруқлар

— қошумчә әхбарат мәнбәлири

— мустәқил ишлинидиған ишлар

География. Дунияға умумий обзор. МДҺ әллири: Умумий билим беридиған мәктәпләрниң тәбиий-математикилиқ йөнилишидики 10-синиплири үчүн дәрислик / Ә. Бейсенова, К. Каймулдинова, С. Әбилмәжинова в.б. — Толуқт., қайта ишл. 2-нәшри. — Алмута: Мектеп, 2010. — 304 бәт, сүрәтлик.

Г43

ISBN 978—601—293—014—6

Г $\frac{4306021000—056}{404(05)—10}$ 109(1)—10

УДК 373.167.1(075.3)
ББК 26.8я72

© Бейсенова Ә., Каймулдинова К, Әбілмәжінова С., Баймырзаев Қ., Достай Ж., 2006
© Тәрҗиман: Абдрахманов М., 2006
© Сәдвақасов А., муқавиниң безәндүрүлиши, 2006
© “Мектеп” нәшрияти, бәдиий безәк, 2010

Пүткүл һоқуқлири қоғдалған

Нәширгә аит мүлкий һоқуқлар “Мектеп” нәшриятиға тәәллуқ

ISBN 978—601—293—014—6

Мундәрижә

Муқәддимә 3

I бөлүм. УМУМИЙ ГЕОГРАФИЯЛИК ҚАНУНИЙЛИҚЛАР

1-мавзу. Йәр сәйярә сүпитидә 5
§ 1. Йәр тоғрилиқ қисқичә мәлуматлар .... —
§ 2. Йәрниң түзүлүши 9

2-мавзу. Йәрниң хәритидә тәсвирлиниши 12
§ 3. Географиялик хәритиләр вә картография тоғрилиқ умумий мәлуматлар .... —
§ 4. Картографиялик проекцияләр 18

3-мавзу. Литосфера вә Йәр қатлими 24
§ 5. Йәрниң геологиялик тарихи. Тағ ясилиш дәвирлири .... —
§ 6. Литосфера вә униң тәрәққият қанунийәтлири 31
§ 7. Йәр рельефиниң келиплишиш қанунийәтлири 35

4-мавзу. Атмосфера вә климат 38
§ 8. Атмосфера вә униң хусусийәтлири .... —
§ 9. Атмосферилиқ циркуляция 42
§ 10. Климат вә униң тәснифлиниши (классификация) 47

5-мавзу. Гидросфера 51
§ 11. Гидросфера вә дунияви су ресурслири. Су айлиними .... —
§ 12. Дунияви муһит 54
§ 13. Қуруқлуқ сулири 59

6-мавзу. Биосфера 65
§ 14. Биосфера вә Йәрдики тирикчилик (һаят) .... —

7-мавзу. Географиялик қәвәт қанунийәтлири 69
§ 15. Географиялик қәвәт вә тәбиәт комплекслири .... —
§ 16. Географиялик бәлбағлар вә зонилар 73

II бөлүм. ДУНИЯНИҢ УМУМИЙ ТӘРИПЛИМИСИ

8-мавзу. Дунияниң сәясий хәритиси. Тарихий-географиялик регионлар 78
§ 17. Дунияниң сәясий хәритиси .... —
§ 18. Мәмликәтләрниң түрлири. Хәлиқ ара тәшкилатлар 81
§19. Сәясий география вә геосәясәт. Тарихий-географиялик аймақлар 86

9-мавзу. Дунияниң тәбиәт ресурслири 88
§ 20. Җәмийәт вә тәбиәтниң өз ара һәрикәтлишиши .... —
§ 21. Тәбиәт ресурслири вә уларниң түрлири 90
§ 22—23. Дунияниң тәбиәт ресурслири 93

10-мавзу. Дуния аһалиси 103
§ 24. Дуния аһалисиниң сани вә давамлиқ өсүши .... —
§ 25. Аһалиниң яш-җинсий тәркиви. Әмгәк ресурслири 109
§ 26. Аһалиниң иркий вә миллий тәркиви 114
§ 27. Аһалиниң тил тәркиви. Динларниң тарилиши 119
§ 28. Аһалиниң зичлиғи, орунлишиш алаһидиликлири вә һәрикити 125
§ 29. Маканлишиш түрлири. Урбанлишиш 130

III бөлүм. ДУНИЯВИЙ ЕГИЛИК

11-мавзу. Умумий обзор 135
§ 30. Дунияви егиликниң шәкиллиниши вә униң қурулуми .... —

§ 31. Илмий-техникилиқ революция вә дуниявий егиликниң тәрәққияти 139
§ 32. Дуниявий егиликниң территориялик пәриқлири 144
§ 33. Дуния мәмликәтлирини тәрәққият дәрижиси бойичә топлаштуруш 146

12-мавзу. Дуниявий санаәт 151

§ 34. Санаәтниң орунлишиш қанунийлиқлири. Йеқилғу-энергетикилиқ комплекс .... —
§ 35. Металлургия вә машинисазлиқ санаити 157
§ 36. Қайта ишлигүчи санаәтниң башқа саһалири 161

13-мавзу. Йеза егилиги географияси 165

§ 37. Йеза егилигиниң умумий тәриплимиси .... —
§ 38. Өсүмлүк егилигиниң географияси 170
§ 39. Мал чарвичилиғи вә белиқ егилиги 175

14-мавзу. Транспорт вә алақә 179

§ 40. Транспорт вә алақә географияси .... —

15-мавзу. Хәлиқ ара ихтисадий алақилар 183

§ 41. Заманивий егилик алақилири. Ташқи сода .... —
§ 42. Хәлиқ ара малийә системиси 188
§ 43. Хәлиқ ара туризм. Хәлиқ ара ихтисадий һәмкарлиқ 192

IV бөлүм. МДҺ ӘЛЛИРИ

16-мавзу. МДҺ әллиригә умумий обзор 198

§ 44. МДҺ әллириниң ички вә ташқи ихтисадий алақилири .... —

17-мавзу. Россия Федерацияси 201

§ 45. Россияниң ихтисадий-географиялик орни. Дөләтниң шәкиллиниш тарихи .... —
§ 46. Тәбиәт шараитлири вә тәбиий ресурслири 204
§ 47. Аһалиси 208
§ 48. Россия егилиги. Санаити 211
§ 49. Йеза егилиги вә транспорт географияси 216
§ 50. Ихтисадий наһийәлири вә ташқи ихтисадий мунасивәтлири 224

18-мавзу. Беларусь Җумһурийити 230

§ 51. Беларусь Җумһурийити .... —

19-мавзу. Украина 236

§ 52. Дөләтлик түзүми. Тәбиәт шараитлири вә ресурслири. Аһалиси .... —
§ 53. Егилиги. Ички пәриқлири 241

20-мавзу. Молдова Җумһурийити 246

§ 54. Молдова .... —

21-мавзу. Оттура Азия әллири 249

§ 55. Өзбәкстан Җумһурийити .... —
§ 56. Қирғизстан Җумһурийити 254
§ 57. Түркмәнстан Җумһурийити 260
§ 58. Тажикстан Җумһурийити 265

22-мавзу. Кавказ әллири 269

§ 59. Умумий обзор .... —
Қошумчилар 286
А қошумчиси .... —

Пайдилинилған әдәбиятлар 301